

בס"ד
שיעורי הפרשה של רש"ר הירש
פרשת שלח

רש"ר הירש במדבר פרק יג פסוק טז

(טז) ויקרא משה להושע בן - נון יהושע. שינוי השם הוא רמז לו ורמז גם לרעיו, שכן כל אימת שיקראו לו בשמו החדש יזכרו גם הם את המשמעות הרמוזה בשם זה, ובבואם למלא את תפקידם אל יסיחו את דעתם מן הרמז הזה. כי השם הזה רמז לו ולהם ש"הוֹשֵׁעַ" הוא "יהושע": מי שהושיע בעבר הוא גם יושיע בעתיד. ולא עוד, אלא "יהוֹשֵׁעַ": ה' הוא עושרנו, כוחנו ותוכן שאיפתנו, וכל דבר זולתו הוא נטול משמעות.

יש יחס עמוק בין שינוי השם לבין התפקיד שהוטל על יהושע ורעיו ודבר זה מוכרע ממקומו של שינוי השם בכתוב. אילו היתה לו רק משמעות אישית - פרטית, היה מסופר עליו לעיל, פסוק ח. אך השם החדש כתוב כאן אחרי הזכרת השליחות בכללותה - אשר - שלח וגו' ויקרא וגו' - ולפני הביאור המדויק של השליחות לפרטיה. נמצא ששינוי השם הוא, כביכול, חותמת השליחות, ויחד עם זה הוא גם ההקדמה המניחה לו את היסוד. וכך הוא רומז ליהושע ולרעיו: הם לא נשלחו כדי לבדוק את האפשרות ואת הערך של כיבוש הארץ, שכן בטחונם בנצחון ובהצלחה - ב"תשועה" וב"שוע" - תלוי בה; והנתונים החיוביים או השליליים של הארץ לא יחזקו ולא יחלישו את הבטחון הזה. נמצאת אומר: בשינוי השם ליווה משה את שליחו ברוחו; בו נתן להם מצפן שיכוון את ליבם להבנת שליחותם.

כל מלחמה של כלל ישראל, עיקר סיבת הנצחון הוא בטחונם בה, ולא שום דבר אחרת.

רש"ר הירש במדבר פרק יג פסוק יח

אם נשקול את משמעות השאלה הזאת, הרי נראה במבט ראשון שהיא השאלה המכרעת ביחס למשימת הכיבוש. אם האוכלוסיה היא חזקה, הרי קשה או אי אפשר לכבוש את הארץ; ואם האוכלוסיה היא חלשה, הרי חששות אלה בטלים. אך הכתוב בא לשלול דוקא תפיסה זו של השאלה. מבחינת טובתם של ישראל אין זה חשוב כלל, אם האוכלוסיה היא חזקה או חלשה. אין כאן שאלה של או - או, ולפיכך השאלות כתובות רק זו בצד זו, כאפשרויות שונות, ולא כניגודים. ובכך כבר קיבלה שליחות זו אופי שונה לחלוטין ממה שהעם נתכוון לו תחילה. עליהם להכיר את הארץ כמות שהיא עתה - לא לצורך הכיבוש - אלא כדי ללמוד מוסר השכל לדורות. אם ימצאו חסרונות בארץ וביושביה, יספרו עליהם לבניהם אחריהם, שיזכו ויבחינו; כי עתידה הארץ לפרוח ויושביה עתידים לשגשג - על ידי שמירת ה' וברכתו. אם ימצאו בארץ שפע ועושר, יבינו מאליהם לאיזו ברכה היא עוד תגיע כשה' ישים בה את עיניו לטובה. ומעל לכל: כשיראו את עוצמתו של הכנעני יושב הארץ, תהיה זו להם אזהרה לדורות: כי הכח והעוצמה לא יצילו אומה מאבדון אם תעבור על חוק המוסר האלוהי. וכך יזהיר עמוס (ב, ט) את בני דורו המשחיתים את דרכם בלא לחשוש לעתידם: "ואנכי השמדתי את - האמרי מפניהם אשר כגבה ארזים גבהו וחסן הוא כאלונים ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת!"

רש"ר הירש במדבר פרק יג פסוק יט

(יט) ומה הארץ אשר - הוא ישב בה. זו שאלה על טיב הארץ כאדמת האדם. לעיל נאמר: "ואת -

העם הישב עליה"; נמצא שהוא דן בעם בלא קשר לארץ, והרי הוא שואל אך העם חי ומתפתח על אדמתו. ואילו כאן נאמר: "ומה הארץ אשר - הוא ישב בה"; נמצא שהוא דן באוכלוסייה שבתוך הארץ, והרי הוא שואל אך סגולות הארץ משפיעות על יושביה ומעצבות את אופיים, מה מעלת הארץ כמקום מטע של התפתחות לאומית, הטובה הוא אם - רעה מבחינה זו, האם היא מקדמת או מעכבת את חיי התרבות הרוחניים והמוסריים של עם. הרינו מזכירים את מאמר חז"ל, **שנלמד מתוך הנסיון: "אז"ל דארץ ישראל מחכים" (בבא בתרא קנח ע"ב):**

רש"ר הירש במדבר פרק יג פסוק כב

משום כך נראה לנו ששני הפעלים האלה - "ויעלו" וגם "ויבא" - מתייחסים אל כל השליחים כאחד. אלא שהכתוב אומר "ויבא" בלשון יחיד, וכך הוא רומז לנו שהם הלכו יחד והגיעו עד חברון - כאיש אחד בלב אחד. "הם עלו בנגב ובאחדות דעים הגיעו לחברון". אך שם ראו את ילידי הענק, ומראה הענקים - וכפי שנראה לקמן, כל הזרות והממדים הענקיים של הבנייה בעיר - עשו עליהם רושם עז; באותה שעה נהפך לבבם ודעתם החלה להשתנות. אפשר לאחד תפיסה זו עם פירוש חז"ל שהובא לעיל ממסכת סוטה. השפעתו הגדולה של כלב היתה ניכרת בחבריו, והיא ליכדה אותם עד שהגיעו לחברון. ושם התגלע הניגוד; הוא שגרם לכלב שיבקש רחמים בקברי האבות כדי שיינצל מעצת מרגלים. והואיל ונאמנות כלב הוכחה בחברון - בניגוד למעל חבריו - ניתנה לו אחר כך חברון לנחלה; וכלב הוא שזכה לנצח את הענקים שעצם מראיהם המס את לבב אחיו (יהושע טו, יד):

רש"ר הירש במדבר פרק יג פסוק לג

בארץ ישראל נשתיירו אפוא שרידים של הנפילים מלפני המבול, ועובדה זו מתאימה יפה לשיטה (זבחים קיג ע"א) שלא ירד מבול בארץ ישראל ונשתמר בה אפוא הכוח השרשי - המקורי של הארץ. בהיותה תחת אוכלוסייה כנענית נתגלה כח זה רק בגידול ענקים, בעלי שיעור קומה גופנית. אך באותה מידה יש בכח זה כדי להכשיר את הארץ להיות קרקע לעם ה', שהרי עם זה ישמור בה את תורת ה' וישאף אל האידיאל של גדלות רוחנית ומוסרית של האדם, וכך ישוב העולם לימי נעוריו והארץ תהיה כגן עדן (ראה פ' בראשית עמ' נד). **ואל נשכח את מאמר חז"ל שבריאיות וכח גופני הם מתנאי ההתפתחות הרוחנית העליונה (עי' שבת צב ע"א).** ואולי לא נטעה אם נאמר שזה הייחס שבין כח הארץ לבין תכונת יושביה: **במקום שעבודת הרוח שובתת, יפה כח הארץ לגדל ענקים בעלי שיעור קומה גופנית; אולם אם שוכנים בה אנשים שמגמת פניהם היא רוחנית, ינוצל כח הארץ לפעילות רוחנית ולא לקומת ענק של הגוף.**

רש"ר הירש במדבר פרק יד פסוק ח

(ח) אם - חפץ וגו'. כיבוש הארץ תלוי רק בכך שנהיה ראויים שה' יחפוץ בנו:

רש"ר הירש במדבר פרק יד פסוק ט

(ט) ואתם. כל הגודל הרוחני והאצילות המוסרית, כל הייעוד האלוהי וקירבת הברית, העולים על הדעת מתוך עבר ישראל ועתידי - כל אלה כלולים ב"אתם" זה. העז שבענקים והחזק שבמבצרים - אתם אל תיראום. מול תודעת כוחכם הרוחני והמוסרי הנתמך בה' והמתחזק בה', ייעלמו כולם והיו כלא היו. הלא תבושו אם תיראום:

רש"ר הירש במדבר פרק יד פסוק יז

יגדל - נא. הסימן של לשון עתיד מובלט על ידי י' רבתי. כל גודל הניסים והעוצמה שהראית עד כה במצרים ובמדבר - כל זה לא יגיע לאותו גודל הכח שיתגלה עתה אם תשא לעוונם, שהרי כוחך בורא עולם ונושא עולם, ולצורך השגת מטרותיך הוא מתגבר על העולם ומעצב את העולם - כל זה כלול במושג כח. "כח" זה יתגלה עתה, אם תנהג כמידותיך מול המעל הזה ותפעל על פי ההנהגה שגילית לי; אם תהיה "ארץ אפים ורב - חסד נושא עון ופשע"; ותוך שאתה מקיים "ונקה לא ינקה" תהיה "פקד עון אבות על - בנים על - שלשים ועל - רבעים"! המחשבה האלילית רואה בחורבן את גודל עוצמת אלוהיה; אך לא בעוצמה, אלא ב"כח" יגדל אלוהי האמת. ה"כח" הוא היכולת לברוא אור מחושך ולהפוך מנוגד למתאים; ה"כח" מעלה את הניצוץ ההרמוני הזעיר הטמון בעיצומו של המנוגד; ממנו הוא סולל את הדרך להתגבר על ההתנגדות במהלך העיתים ולהפוך אותה להסכמה. הנהגת ה"כח" המחנכת את האנושות - אלף שנים בעיניה כיום אחד של התפתחות מתקדמת והולכת; ה"כח" הוא בעל "אריכות - אפים", כי הנצח הוא שלו: ועתה יגדל - נא כח אדני כאשר דברת לאמר. ההשמדה הפתאומית של כלל האומה עשויה לגלות את עוצמתך, אך "כוחך" יתגלה נא בכל גודלו אם תחיה אותם ותשיג בהם ובסיועם את המטרה שהם ניאצוה. וכאן הוא קורא לה' בשם "אדני", שכן כל הנקרא להיות מכשיר לעבודת ה' מתאר בשם זה את יחסו לה'. הן זו היא הנהגת ה"כח" המחנכת אנשים ועמים, וה' הציג לו את ההנהגה הזאת כחותמת המפעל שיושלם על ידי; והיה זה אחרי חטא העגל, כאשר ביקש משה שתתגלה לו ההנהגה שתלוונו בהמשך קיום תפקידו (שמות לג, יב ואילך, וראה פי' שם). מן המידות האלוהיות שנתגלו לו למשה, הרי הוא מבליט את אלה שהוא מבקש את הפעלתן במקרה הנתון. "ארץ אפים" עומד בראש: ה' ממתין ומצפה עד שתביעתו תבוא על סיפוקה. במקום להשמיד את החוטא מיד הרי הוא נותן לו זמן, זמן רב להתעשת, לשפר את דרכו, לקום אחרי שנפל, לתקן את המעוות. "ורב - חסד": הוא מעניק אהבה בשפע ואיננו מקמץ בה, אוצרו הטוב מלא אהבה והוא נותן ממנו וחוזר ונותן ומוכן לחזור ולתת בפעם האלף, אחרי שהחוטא קיפח את זכותו תשע מאות תשעים ותשע פעם. "נושא עון ופשע": הוא מרים ומסלק את המעוות ואת המרד, לבל יעיק משאם על מי שחטא במזיד, מתוך תאוה, ולבל יקבור אפילו את המורד בגלוי. ולבסוף הוא מזכיר אותה מידה אלוהית המגלה את גודל החסד בכל עומקו: ה' כורך הווה ועתיד וסוקר אותם בסקירה אחת; הוא רואה את האיש בבניו ובבני בניו, וכשהוא דן בדור ההווה הרי הוא כולל בו את הדורות העתידיים לבוא. רצונו לטהר אנשים, דורות, עיתים - כדי להציל אותם מאבדון מוסרי, ואף על פי כן "ונקה לא ינקה" את הקל שבחטאים, אם אין תשובה בצידו. אך הוא ימתין לתשובה במשך דורות, ובטרם ידון את הסב לשבט, יביט אל הנין, שמא הוא יימלך בדעתו, שמא יטפס ויעלה אל המעלה המוסרית שהסב נפל ממנה מחמת טעות, כשלון או פשע: "ונקה לא ינקה" פקד עון אבות על - בנים על - שלשים ועל - רבעים" (ראה פי' שמות עמ' תנב ואילך, קצב ואילך). ה"בנים" האמורים כאן הם הצאצאים בכללותם. נמצא שהוא מתאר תחילה את עצם ההנהגה האלוהית במלים "אבות על - בנים", ואחר כך הוא מגביל את המידה בתוספת "על - שלשים ועל - רבעים". שכן "שלשים" הם נינים, ואילו היה "בנים" מתפרש כאן כמשמעו, היה עליו להזכיר גם "בני בנים" כדרך שהזכיר בשמות לד, ז; לשון הכתוב בשמות כ, ה הוא כלשונו כאן.

רש"י הירש במדבר פרק טו פסוק טז

אין ספק שהיין מייצג במקרא את השמחה העליונה של לב האדם. "ויין ישמח לבב - אנוש" (תהלים קד, טו); כן ידוע ושכיח במקרא, שהיין מייצג את מנת האושר שה' חולק לבני אדם ולאומות, ולפיכך "כוס" מצוי במקרא כביטוי לגורל שנגזר מאת ה' "כוס - ישועות" (תהלים קטז, יג) החסיד

הזוכה שה' רועהו - כוסו "רויה" (תהלים כג, ה), וה' מנחת חלקו וכוסו (עי' שם טז, ה).
נוסיף שהכתוב מתאר את הקרבת הנסכים בלשון "בקדש הסך נסך שכר לה" (לקמן כח, ז), ומכאן
שיין הנסכים נתפס בכוחו הרוחני העז. ועל יסוד כל זה נראה שיין הנסכים מבטא את האושר
הארצי העליון. היין הזה, שהוא ביטוי לשובע שמחת האדם, מובא אל המקדש; שם הוא מתקבל
בכלי שרת וכך הוא מתקדש ונקנה לה'; ובשעת הניסוך אין שופכים אותו אלא "יוצקים" אותו
ליסוד המזבח (פי' פסוק ה); ניסוך זה מבטא שעצם אושרנו הארצי העליון איננו שיא שאיפותינו,
אלא כדרך שמקורו בה' כן הוא עצמו בסיס לבניין החיים המוליך אותנו לה'. לאמיתו של דבר, הוא
יהיה קנייננו ויביא לנו אושר רק אם הוא שרוי במעמקי יסוד המזבח.

על פי זה גם יובן שהנסכים מלווים רק עולת בהמה ושלמים. שכן תודעת החטא והאשמה, הבאה
לידי ביטוי בחטאת ובאשם, איננה מתאימה לשובע השמחות המוצא את ביטויו בנסך. הן מנחת
החוטא מחוסרת אף שמן ולבונה (ויקרא ה, יא) ומצב הדיכאון והסבל, שכל קרבנות העוף (ראה פי'
ויקרא א, יז) נובעים ממנו, אף הוא איננו מתאים למנחה ולנסך. לתפיסתנו את הנסכים מתאימה גם
ההלכה, ששירי הלויים מלווים את ניסוך היין (ערכין יא ע"א). כי הלויים שרים, שעין האדם "תשור"
את ה' על ידי ההתבוננות בגורל ישראל. נמצא ששירים אלה מבטאים במלים את מה שנעשה דרך
סמל על ידי "בקדש הסך נסך שכר לה". ובלאו הכי כבר עמדנו על קשר הלשון והמושג שבין "שכר"
לבין "שיר" (פי' בראשית עמ' קטו).

זו היא אפוא משמעות הנסכים הנלווים לעולה ולשלמים: הם מבטאים את ההודאה בעובדת
היסוד של חיי ישראל וחובתו; כי הקיום, הרווחה והאושר עלי אדמות תלויים במישרים בה' לבדו,
ואין לזכות בהם אלא על ידי עשיית רצון ה' בשמחה. כללו של דבר, הנסכים מבטאים את הודאת
ישראל בתלות גורלו בה'.

רש"ר הירש במדבר פרק טו פסוק לט

ולא - תתורו וגו'. כבר אמרנו בפי' לעיל יג, ב: "תור" יכול לציין חקירה לצורך תכלית סובייקטיבית,
ובמקרה זה הרי הוא מורה על השאיפה להכיר את הדברים במידה שהם מביאים לנו תועלת.
הפעולה הרוחנית המובעת על ידי "תור" מבקשת להכיר כל דבר על פי מה שהוא טוב או לא - טוב
לנו. ה"לבב" יוצר משאלות וה"עינים" מחפשות את הדברים שיש בהם כדי לספק את המשאלות
האלה. וכשהאדם הוא ברשות עצמו, הרי רק האני העצמי - על כל צרכיו, נטיותיו ודרישותיו - יוצר
את המניעים של הלב החומד השואל משאלות; והעין רואה רק את היחסים החושניים של העולם
החושני. בשירות הלב החומד והעין הרואה ידון השכל - התר אחרי הלב והעין - ויבדיל בין טוב
לרע: הוא יאמר לדבר כי "טוב", אם תכונותיו החושניות הן כך שהוא נותן סיפוק ללב; ו"רע" יהיה לו
כל מה שאיננו תורם לסיפוק זה או חוסם את הדרך לסיפוק זה. וכן הדבר לעניין השגת משאלות
הלב וההגנה מפני הדברים המונעים את סיפוקו: השכל התר אחרי הלב ואחרי העינים יעריך את
הדברים רק על פי יחסם לתחום שלטונו הוא, והוא יטפח מורא ותקוה רק על פי התוצאות של
משפט זה. אולם אם האדם מקרב או מרחק ירא או מקווה רק על פי השכל הדין על פי "הלב
והעיניים", שוב אין דעתו פנויה להגות בה' ובתורתו; שוב אין דעתו נתונה לה' המכוון את מעשיו
והמנהיג את גורלו; שוב אין ה' משפיע עליו לקרב או לרחק, לקוות או לירוא. עבודת הלב והעיניים
איננה עולה בקנה אחד עם עבודת ה'; אחרי לבבכם ואחרי עיניכם - אתם זנים: מי שהולך אחרי לבו
ואחרי עינו, כבר בגד בה' וזנה מאחוריו.